

- конкурентоспроможність мікросередовища – можливо-сті та ресурси підприємств і організацій, розташованих на території дестинації, їх стратегії та альянси;
 - макросередовище дестинації;
 - безпека: політична нестабільність, злочинність, тероризм, хвороби тощо;
 - ціни, або загальна вартість «туристичного досвіду».
- Б. Характер попиту на туристичний продукт дестинації, характеристики цільових сегментів.

Висновки

Аналіз сучасних досліджень у галузі туризму показав, що, використовуючи моделі Крауча–Річі та Дуайера–Кіма, представники західних наукових шкіл розробляють власні розрахункові методики оцінки конкурентоспроможності туристичних дестинацій, адаптовані до специфіки різних країн, та успішно застосовують їх для визначення конкурентоспроможності дестинацій різних рівнів і спеціалізації. Результати таких доробків лягають в основу стратегічних планів розвитку туристичних територій, допомагаючи визначити як короткострокові, так і довгострокові завдання та стратегії. Критичне поєднання наукових здобутків українських і зарубіжних науковців дозволить оптимізувати процес стратегічного планування українських дестинацій, що зрештою сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності на внутрішніх та зарубіжних ринках.

Література

1. Швець І.Ю. Регіональне управління конкурентоспроможністю туристичних послуг: методологія і практика: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.00.05 [Електронний ресурс] / Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. – К., 2009. – 37 с.

2. Страчкова Н.В. Автономна Республіка Крим на ринку рекреаційних послуг (суспільно-географічна оцінка конкурентних позицій): Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 [Електронний ресурс] / НАН України. Ін-т географії. – К., 2002. – 22 с.

3. Калькова Н.М. Конкурентоспроможність регіонального ринку рекреаційних послуг (на прикладі АР Крим): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.10.01 [Електронний ресурс] / Нац. акад. природоохорон. та курорт. буд-ва. – Сімф., 2006. – 20 с.

4. Ritchie J.R.B., Crouch G.I. The competitiveness destination: a sustainability perspective // *Tourism management*. – 2000. – n? 21. – P. 62–67.

5. Портер М. Конкурентоспроможність. – М.: Вільямс, 2005. – 608 с.

6. Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.10.01. – Донецьк: НАН України. Ін-т екон.-правов. дослідж., 2003. – 36 с.

7. Бережна І.В. Національні пріоритети та регіональні детермінанти соціально-економічного зростання (на матеріалах АР Крим): Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.10.01 [Електронний ресурс] / НАН України. Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2005. – 40 с.

8. Dwyer L. and Kim C.W. Destination Competitiveness: Development of a Model with Application to Australia and the Republic of Korea. report prepared for Department of Industry Science and Resources, Australia and Korea Tourism research Institute, Ministry of Tourism, October, 2001.

9. Dwyer L. Chulwon K. Destination Competitiveness: Determinants and Indicators // *Current Issues in Tourism*. – 2003. – Volume 6, Issue 5 October. – P. 32.

10. Hassan, S.S. Determinants of market competitiveness in an environmentally sustainable tourism industry // *Journal of Travel Research*. – n? 38. – P. 24.

Л.В. ЗАБУРАНА,
к.е.н., доцент, Європейський університет

Теоретичні підходи до класифікації туризму в сучасних умовах розвитку туристичного ринку

Стаття присвячена дослідженню існуючих підходів до систематизації видів туризму, визначенню особливостей класифікації туризму на сучасному туристичному ринку та обґрунтуванню власної схеми класифікації основних видів туризму в сучасних економічних умовах розвитку суспільства.

Ключові слова: туризм, туристичний ринок.

Статья посвящена исследованию существующих подходов к систематизации видов туризма, определению особенностей классификации туризма на современном туристическом рынке и обоснованию собственной схе-

мы классификации основных видов туризма в современных экономических условиях развития общества.

Ключевые слова: туризм, туристический рынок.

The article is devoted to the research of the existent going to systematization types of tourism, determination features classification of tourism at the modern tourist market and ground of own chart classification of basic types tourism in the modern economic terms of development society.

Постановка проблеми. Нині індустрія туризму є однією з галузей світового господарства, що найдинамічніше розви-

ваються. Для цілої низки країн туризм є джерелом значних валютних надходжень, сприяє створенню додаткових робочих місць, забезпеченню зайнятості населення, розширенню міжнародних контактів. У порівнянні з розвиненими країнами роль туризму для національної економіки України поки що не така значна, що пояснюється відсутністю в країні організованої індустрії туризму як єдиної системи, здатної в комплексі здійснювати діяльність на міжнародному туристичному ринку, впливати на формування туристських потоків і забезпечувати обслуговування на рівні світових стандартів. Сучасна українська індустрія туризму, використавши очевидні резерви розвитку, що лежать на поверхні, потребує таких методів управління, які дозволять їй вижити в конкурентній боротьбі на світовому туристському ринку. Наявність сформованої системи класифікації видів туризму допомагає досконаліше вивчити розвиток туризму, його видозміни й основні тенденції. Вона має важливе значення для його практики, дозволяє упорядкувати знання і глибше пізнати суть світового туристського обміну, вирішувати проблеми його територіальної організації, планувати розвиток матеріальної бази, виявляти попит і формувати вітчизняний ринок туризму, виробляти й реалізовувати туристський продукт.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вагомий внесок у теоретичні та практичні аспекти дослідження основ туризму зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як І.Т. Балабанов, В.В. Богалдин-Малих, А.М. Виноградська, С.П. Гаврилюк, А.П. Дурович, В.К. Євдокименко, О.С. Запесоцький, Д.К. Ісаєв, В.О. Квартальнов, О.О. Любіцева, Т.І. Ткаченко, І.М. Школа та ін. Якщо звернути увагу на довідникові джерела, то найбільш широко класифікацію туризму висвітлено в енциклопедичному словнику-довіднику з туризму В.А. Смолія, В.К. Федорченка, В.І. Цибуха, які виділяють категорії (види) туризму на базі дев'яти класифікаційних ознак. Серед навчальних посібників заслуговує на увагу підхід до класифікації туризму науковця Г.А. Яковлева. У всіх зазначених наукових працях досліджуються основні поняття туризму, його види та класифікації, проте в цих роботах не враховані останні тенденції розвитку світової та української індустрії туризму.

Мета статті полягає в аналізі існуючих підходів до систематизації видів туризму, визначенні особливостей класифікації туризму на сучасному туристичному ринку та обґрунтуванні власної схеми класифікації основних видів туризму в сучасних економічних умовах розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Розмаїтість потреб та інтересів суб'єктів ринку туристичних послуг обумовлює появу відповідних видів туризму. Класифікація туризму – це виділення внутрішньооднорідних видів туризму за визначеними ознаками, які дають можливість їх згрупувати. Класифікація в туризмі має дуже важливе значення насамперед з практичної точки зору. Адже вона дозволяє виявити основні тенденції в попиті на туристичні продукти, а відтак безпомилково формувати туристичну пропозицію, ефективно розміщувати ресур-

си, планувати нові або змінювати старі туристичні маршрути. Нині науковці пропонують різні класифікації туризму:

- за організаційними формами: міжнародний (в'їзний та виїзний), внутрішній [1];

- за цільовими ринками: діловий, етнічний, історичний, культурний, рекреаційний, екологічний [6], сільський («зелений», аграрний) [2], соціальний [4], дитячий, молодіжний, сімейний, для осіб похилого віку, для інвалідів, культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний, пригодницький, автомобільний, мисливський, самодіяльний, підводний, гірський тощо.

Вищенаведені види туризму мають відмінний рівень розвитку та використання наявного потенціалу в різних країнах (регіонах, населених пунктах). Розглянемо їх докладніше (див. рис.).

1. За напрямками туристичних потоків туризм класифікуємо на міжнародний, внутрішній та транзитний. До міжнародного туризму належать:

- в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території;

- виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

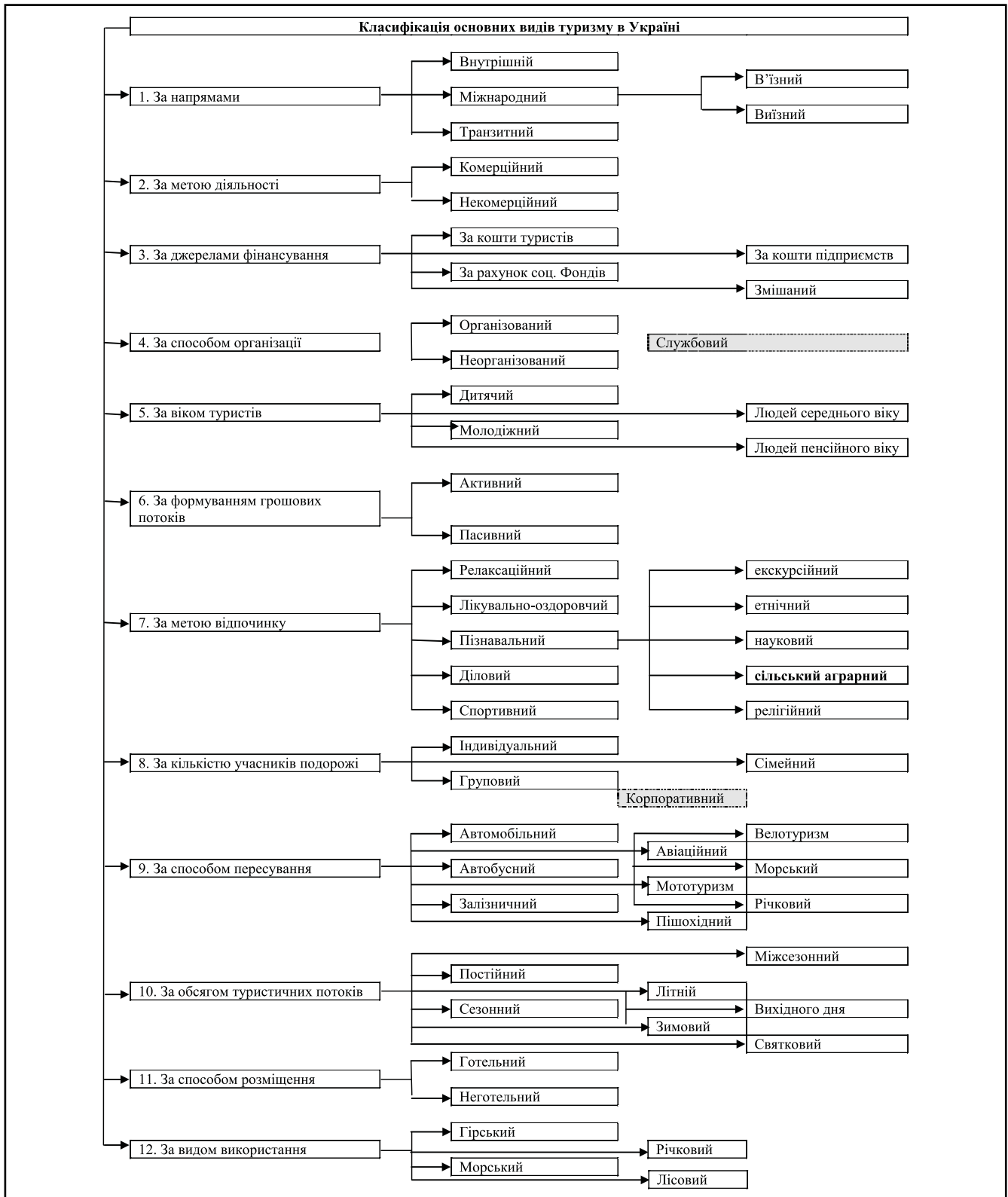
Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території [1]. Дане тлумачення є законодавчо визначеним, але, на нашу думку, воно потребує уточнень. Внутрішній туризм має визначатися як подорож у межах регіону постійного проживання і поділятися на туризм адміністративно-територіальної одиниці (області) і на туризм у межах держави. Саме внутрішній туризм є одним із пріоритетних в туристичній діяльності України.

Транзитний туризм передбачає проїзд туристами регіону транзитно, маючи іншу мету перебування, ніж туристичну, відпочинкову. Або зупинки туристів на шляху прямування до місця кінцевого призначення [10]. Їхньою характерною рисою є короткочасне знаходження в регіоні, зазвичай вночі. Послуги, якими вони користуються, зводяться до розміщення, відвідування ресторану та, можливо, розваг. У другому випадку при транзитному туризмі можуть бути присутні короткі екскурсійні програми.

Виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

2. За метою діяльності виділяють комерційний і некомерційний туризм. Комерційний туризм здійснюється з метою залучення прибутку. У сфері туризму, як і в будь-якому іншому секторі економіки, прибуток є головним джерелом розвитку і розширення діяльності. Прагнучи максимізувати свій дохід, туристські компанії шукають оптимальні співвідношення між величиною витрат і ціною туристського продукту. Некомерційний туризм спрямований на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без мети отримання прибутку.

3. За джерелами фінансування розрізняють туризм за рахунок туристів, соціальних фондів, підприємств та змішаний туризм.

Класифікація основних видів туризму в Україні*

* Сформовано автором з використанням: [1, 5, 8].

Туризм за рахунок туристів передбачає повну оплату останніми наданих їм туристичних послуг.

Туризм за рахунок соціальних фондів є одним із пріоритетних напрямів державного регулювання туристичної діяльності і визначається як подорожі, субсидовані з коштів,

що виділяються галузями соціального підприємництва, соціальними фондами та державою на соціальні потреби.

Туризм за рахунок підприємства визначається як елемент соціального пакету, що надається підприємством своїм працівникам і передбачає оплату останнім відпочинку пере-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

важно в закладах санаторно-курортного комплексу для відновлення їх працездатності.

Змішаний туризм передбачає поєднання між собою одразу двох або трьох зазначених видів туризму. Так, найпоширенішими є туризм, де поєднуються часткове фінансування за рахунок підприємства та за рахунок туриста.

Організований та неорганізований (самодіяльний). У свою чергу, дані види можна класифікувати за маршрутами подорожі та за групами туристів.

Організований туризм – це туризм за маршрутами, розробленими і організованими відповідними туристичними підприємствами з наданням туристам певного комплексу послуг (екскурсійне обслуговування, транспортне перевезення, забезпечення місцями проживання, харчування тощо) [8].

Неорганізований (самодіяльний) туризм – це подорожі груп або окремих туристів, що здійснюються не за планом, передбаченим туристичними організаціями. Туристи самі обирають і розробляють маршрути свого відпочинку [10]. Інший різновид неорганізованого туризму передбачає спонтанне утворення груп туристів. Українська статистика також виділяє службовий туризм, як окремий вид туризму за даною ознакою класифікації. Службовий туризм має чітко виражену відмінність в розрізі мети подорожі, а не способу її організації. Віднести ж даний вид туризму можна як до організованого, так і до неорганізованого, в залежності від того, хто планує подорож службовця (чи ця подорож організовується за замовленням в туристичній компанії, чи самим підприємством) [5].

5. Залежно від віку туристів розрізняють дитячий, молодіжний, туризм людей середнього та пенсійного віку. Дитячий туризм – це туризм дітей віком до 13 років, які відпочивають з батьками чи без батьків у санаторіях, оздоровчих та таборах санаторного типу з метою лікування, спортивних таборах, подорожують у рамках пізнавальних турів тощо. Джерелами фінансування всіх згаданих поїздок можуть виступати як сімейний бюджет, так і системи соціального страхування. У першому випадку більшість турів купуються через ринкових посередників батьками майбутніх туристів, які керуються при виборі місця відпочинку дитини такими критеріями, як популярність курорту та його спеціалізація, можливість надання певних медичних послуг, рівень організації вільного часу, харчування, рівень комфорту. Саме тому на даному сегменті ринку не всі туристичні заклади України є конкурентоспроможними. Якщо поїздка дитини фінансується не з сімейного бюджету (а ця практика дуже розповсюджена в Україні), вимоги до рівня послуг знижуються.

Молодіжний туризм – подорожі студентів або учнів, підлітків віком від 14 до 30 років. Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.93 р. №2998–XII визначений вік молодих людей від 14 до 35 років, але з туристичних цілей доцільніше його обмежити 30 роками. Саме даний вік дає можливість туристам отримати молодіжну знижку на різноманітні туристичні послуги, в тому числі на авіаперельоти.

Туризм людей середнього віку є найбільш складним за мотивацією і потребує майже завжди додаткової сертифікації. До цієї категорії відносяться люди віком 30–55 років (чоловіки – до 60 років), тобто в основному економічно активне населення. В цьому сегменті превалює сімейний туризм, чим і обумовлена специфіка запитів (сезон та термін подорожі, її характер, віддаленість, рівень комфорту тощо). Даному виду туризму притаманна чітко виражена сезонність, пов'язана зі співвідношенням робочого та вільного часу. Значна диференціація за рівнем прибутків, соціальним статусом та стилем життя урізноманітнює параметри запитів до турпродукту. Ця категорія споживачів висуває високі вимоги до рівня обслуговування, комфорту, якості екскурсійних програм.

Туризм людей пенсійного віку (понад 55 років для жінок та 60 років – для чоловіків) характеризується здебільшого нестандартністю попиту, високими вимогами до комфорту, позасезонністю, хоча й позитивно реагує на сезонні пільги, висуває вимоги неквапності та інформативної насиченості подорожі. Даний вид туризму є розповсюдженою в зарубіжній практиці моделлю соціального туризму людей, що досягли пенсійного віку і здійснюється на кошти пенсійного фонду, спеціалізованих державних, медичних і благодійних фондів, куди робітники та службовці можуть вносити свої особисті заощадження (іноді в обов'язковому порядку). Ці кошти не оподатковуються, але їх власник не може ними розпоряджатися до досягнення пенсійного віку [8].

Туроператори за допомогою системи заохочувальних заходів (значні знижки, пільги, подарунки тощо) стимулюють розвиток цього виду туризму. Уряди розвинутих країн заохочують соціальну діяльність людей похилого віку в рамках туристських обмінів – вивчення мов, наук і мистецтв, суспільну діяльність.

6. За формуванням грошових потоків або залежно від впливу на бюджет країни і її регіонів туризм можна поділити на такі форми, як активний і пасивний. Приїзд туристів у країну або в будь-який її регіон називають активним туризмом. Він служить фактором ввозу грошей (валюти) в дану країну чи регіон. Виїзд громадян до іншої з країни (регіону) є пасивним туризмом [5].

7. Беручи за основу мету туризму, можна виділити такі його види. *Релаксаційний туризм* – це поїздки з метою відпочинку, відновлення й розвитку психічних і емоційних сил. Лікувально-оздоровчий туризм передбачає оздоровлення і лікування, відновлення та розвиток фізичного стану. *Пізнавальний туризм* – це поїздки з метою задоволення пізнавальних інтересів суспільства. Він, у свою чергу, поділяється на такі види:

– екскурсійний – це найбільш поширена форма туризму, яка передбачає ознайомлення з історичними, культурними, природними та іншими пам'ятками різних регіонів України та за кордоном;

– етнічний туризм – поїздки з метою побачень з рідними та близькими, а також ознайомлення з місцями свого істо-

ричного проживання. Ця форма туризму пов'язана з відвідуванням і виїздом у віддалені регіони або інші країни;

– науковий – це вид туризму, що включає поїздки з метою участі в нарадах, конгресах, симпозиумах;

– сільський аграрний туризм передбачає вид туризму, який передбачає тимчасовий виїзд особи з місця проживання в сільську місцевість в оздоровчих, пізнавальних чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності; агротуристична діяльність – діяльність особистого селянського господарства чи фермерського господарства, сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, спрямована на задоволення потреб туристів та надання їм агротуристичних послуг;

– релігійний – вид туризму, основна мета якого пов'язана з бажанням огляду, знайомства з основними пам'ятниками релігійної культури [8];

– спортивний туризм – це поїздки туристів, що передбачають здійснення останніми під час подорожі певних видів фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності.

Діловий туризм – це тимчасові відпрямовані і поїздки зі службовою метою. Даний вид туризму вступає в протиріччя з самим законодавством України.

8. За кількістю учасників можна виокремити індивідуальний, груповий і сімейний туризм.

Індивідуальний туризм – це подорож однієї людини за власним планом. Останнім часом даний вид туризму набуває значного розвитку каналами родинних зв'язків, творчих обмінів і відвідувань на запрошення.

Сімейний туризм – форма організації поїздок людей, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Відповідно до Сімейного кодексу України уточнимо, що подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

Груповий туризм – форма організації туристської поїздки двох і більшої кількості людей, об'єднаних можливістю спільної подорожі за конкретним маршрутом або з метою одержання програмного обслуговування, задоволення колективної зацікавленості до об'єкта відвідування.

9. Класифікація за способом пересування розрізняє пішохідний, автомобільний, авіаційний, залізничний, автобусний, морський, річковий туризм, а також мототуризм та велотуризм.

10. За обсягом туристичних потоків виділяють постійний, сезонний, святковий та туризм вихідного дня. Під постійним туризмом розуміють рівномірне відвідування туристських районів і населених пунктів упродовж року, а під сезонним – у певний період року.

Сезонний туризм поділяють на літній (відпочинок на період літа), зимовий (відпочинок на період зими) та міжсезонний (відпочинок в періоди між літнім та зимовим сезонами і навпаки).

Святковий туризм передбачає подорожі на час свят, які в більшості випадків є нетривалими (до 5 днів) і відбуваються в періоди Нового року, Різдва, Восьмого березня та травневих святкувань. Під туризмом вихідного дня розуміють так звані вихідні вихідні (субота, неділя). Даний вид туризму особливо розповсюджений серед людей, які не мають можливості виділити більшу кількість часу на подорожі через важкий робочий графік або за інших причин. У той же час це є чудовою можливістю відволіктись від сьогодення та провести вихідні унікально. Туризм вихідного дня набуває все більшого розповсюдження та має значний потенціал, по-перше, через вдале поєднання вільного та робочого часу, а також за рахунок низької вартості, яка визначається насамперед нетривалістю відпочинку.

11. За способом розміщенні виділяють готельний та неготельний туризм. Готельний туризм передбачає проживання в готелях та інших закладах (санаторії, пансіонати тощо), які надаються сукупний пакет готельних послуг. Неготельний туризм є відпочинком туристів у приватному секторі та інших місцях, які не належать до закладів готельного типу (наприклад, кемпінги).

12. Класифікація туризму за видами використовуваних ресурсів передбачає подорожі на території, особливостями якої є переважання визначеного виду ресурсів, акцент на використанні якого робиться при плануванні відпочинку туриста. Також зазначимо, що практично до всіх видів туризму за визначеними класифікаційними ознаками можна додати комбінований туризм, що передбачає поєднання того чи іншого відпочинку залежно від ознаки класифікації.

Висновки

Виходячи із результатів дослідження можна стверджувати, що зі зміною вимог, пропонує до обсягу та якості туристичних послуг, появою нового вигляду і форм туристичної діяльності, класифікація туризму також потребує трансформації, тому вона постійно знаходиться в процесі удосконалення і не може вважатися остаточною. Також слід переглянути національну нормативно-правову базу туристично-рекреаційної сфери України. Зокрема, доцільним є створення Туристичного кодексу України, що регулюватиме основні соціально-економічні процеси в галузі, класифікацію та стандартизацію туристичних товарів і послуг, видів туризму з врахуванням сучасних реалій світового та українського туристичних ринків.

Література

1. Закон України «Про туризм» від 20.01.2003 р. // Верховна Рада України. – К.: Парламентське видавництво, 2003. – 20 с.
2. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002–2010 роки [Електронний ресурс]. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. №583. – Режим доступу до стор.: <http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Гаман П.І. Особливості функціонування механізму державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні / П.І. Гаман

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

// Держава та регіони. – 2008. – №2. – С. 39–44. – (Сер. Державне управління).

4. Козловський Є.В. Державне регулювання в галузі туризму: становлення та розвиток в Україні: автореф. дис. ... канд. наук держ. упр.: спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Є. В. Козловський. – К., 2008. – 18 с.

5. Колесник О.О. Формування класифікаційних ознак туризму в системі економічних аспектів розвитку суспільства / О.О. Колесник // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Економічні науки. – Житомир: ЖДТУ, 2009. – №1(47). – С. 171–175.

6. Методика розробки турів: [навч. посіб.] / О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2003. – 104 с.

7. Сільський зелений туризм: організація надання гостинності / П. Горішевський, В. Васильєв, Ю. Зінько. – Івано–Франківськ: Місто НВ, 2003. – 148 с.

8. Смолій В.А., Федорченко В.К., Цибух В.І. Енциклопедичний словник–довідник з туризму / Передмова Литвина В.М. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 372 с.

9. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Ткаченко Т.І. – К.: Київський національний торговельно–економічний університет, 2006. – 537 с.

10. Яковлев Г.А. Экономика и статистика туризма: Учебное пособие. 2–е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство РДЛ, 2004. – 376 с.

11. Goldner C. R. Tourism Principles. Practices and Philosophies / C.R. Goldner, J.R.B. Ritchie, R.W. McIntosh. – N.–Y.: John Wiley & Sons, 2000. – 350 p.

12. www.fiyto.org – Federation of International Youth Travel Organization, офіційний сайт.